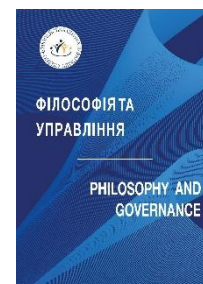




e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>


Подолання травм і криз у період війни

Алла О. Лазарева  ¹ *

¹ Національний університет «Одеська політехніка» (Україна). Доцент кафедри психології та соціальної роботи, канд. філос. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: fort4356all@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.2.05](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.2.05)

Авторське право

© 2025 автора



Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).



У статті досліджуються ключові проблеми подолання травм та криз у період війни, зокрема у контексті соціальної реабілітації, психосоціальної підтримки та забезпечення доступу до необхідних послуг для постраждалих. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації існуючих механізмів підтримки до умов війни та кризового управління. Основними проблемами визначено зниження ефективності існуючих соціальних і психологічних систем підтримки, нестача ресурсів та інфраструктури, а також підвищена потреба в мобільних і цифрових рішеннях для надання допомоги. Метою дослідження є вивчення існуючих підходів до подолання травм і криз та оцінка впливу війни на здатність надавати допомогу постраждалим. У статті застосовано методи порівняльного аналізу, контент-аналіз нормативно-правових актів, статистичний аналіз та розробка концептуальної моделі оцінки доступу до кризових послуг. Порівняльний аналіз досвіду таких країн, як Швеція, Німеччина та Франція, дозволив виявити ефективні практики, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Результати дослідження показали, що війна значно вплинула на інституційну спроможність органів влади та створила серйозні виклики для соціальної інфраструктури. Одним із важливих аспектів є розвиток цифрових платформ для надання психологічної допомоги та реабілітації. У статті розроблено модель оцінки доступу до кризових послуг, яка включає такі фактори, як соціальний капітал, інфраструктура, економічний потенціал, рівень урядування та цифрові можливості. Застосування цієї моделі дозволить більш точно оцінити ефективність надання допомоги в умовах війни та виявити напрямки для удосконалення існуючої системи. Висновки вказують на важливість удосконалення механізмів кризового управління та підтримки постраждалих, зокрема через інтеграцію цифрових рішень і міжнародного досвіду.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

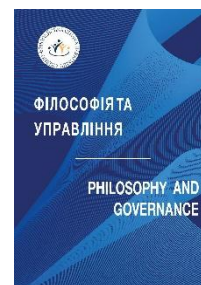
подолання травм, війна, кризове управління, психосоціальна підтримка, соціальна реабілітація, інституційна спроможність, цифровізація, кризові послуги.



e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>



Overcoming Trauma and Crises in Times of War

Alla Lazareva  ¹ *

¹ Odesa Polytechnic National University (Ukraine). Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work, PhD in Philosophy, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: fort4356all@gmail.com

ARTICLE INFO

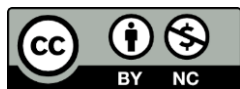
ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.2.05](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.2.05)

Copyright © 2025
by author



*This is an open
access journal and
all published
articles are licensed
under a Creative
Commons
Attribution –
NonCommercial 4.0
International
(CC BY-NC 4.0)*



The article examines key issues in overcoming trauma and crises during wartime, particularly in social rehabilitation, psychosocial support, and ensuring access to essential services for those affected. The study's relevance is driven by the need to adapt existing support mechanisms to the conditions of war and crisis management. The main challenges identified include the decreased effectiveness of existing social and psychological support systems, a shortage of resources and infrastructure, and an increased demand for mobile and digital solutions for assistance. The study aims to explore existing approaches to overcoming trauma and crises and to assess the impact of war on the ability to provide aid to victims. The article employs methods such as comparative analysis, content analysis of legal and regulatory acts, statistical analysis, and the development of a conceptual model for assessing access to crisis services. A comparative analysis of the experiences of countries such as Sweden, Germany, and France has identified effective practices that can be adapted to the Ukrainian context. The study's results indicate that war has significantly affected the institutional capacity of government authorities and created serious challenges for social infrastructure. One crucial aspect is the development of digital platforms for psychological assistance and rehabilitation. The article presents a model for assessing access to crisis services, which includes factors such as social capital, infrastructure, economic potential, governance level, and digital capabilities. The application of this model will allow for a more accurate assessment of the effectiveness of aid provision in wartime conditions and help identify areas for improving the existing system. The conclusions emphasize the importance of enhancing crisis management mechanisms and support for those affected, particularly through the integration of digital solutions and international best practices.

KEYWORDS

overcoming trauma, war, crisis management, psychosocial support, social rehabilitation, institutional capacity, digitalization, crisis services.

1. Вступ

Подолання травм та криз в період війни є важливим аспектом забезпечення соціальної стабільності та підтримки громадян у надзвичайних умовах. Війна не тільки викликає фізичні та психологічні пошкодження, а й має значний вплив на соціальну тканину суспільства, порушуючи нормальні механізми функціонування соціальної сфери. Однією з основних задач є відновлення стабільності в суспільстві, надання необхідної допомоги постраждалим та відновлення соціальних зв'язків.

Процес подолання травм і криз в умовах війни є багатогранним і вимагає комплексного підходу, який включає психологічну підтримку, медичну реабілітацію та соціальну інтеграцію постраждалих осіб. Особливо важливим є створення ефективних механізмів підтримки для військових, внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення, яке пережило тяжкі втрати чи психоемоційні потрясіння.

Ключовим завданням є адаптація існуючих соціальних структур до потреб війни, формування нових підходів у сфері психосоціальної підтримки, а також відновлення фізичного та психологічного здоров'я осіб, які постраждали внаслідок конфлікту. Враховуючи важливість забезпечення рівного доступу до реабілітаційних послуг, необхідно розробити стратегії, що допоможуть соціальним службам своєчасно і ефективно реагувати на виклики, пов'язані з кризовими ситуаціями.

Одним з важливих напрямів є вдосконалення інструментів моніторингу та оцінки ефективності наданих послуг, а також зменшення бар'єрів до доступу постраждалих до необхідної допомоги. Тому, наукові дослідження та практичні заходи в цій сфері повинні бути орієнтовані на розробку моделей, які дозволять знизити рівень психологічної і соціальної ізоляції, відновити життєдіяльність людей, зберегти соціальну згуртованість та забезпечити стабільність у суспільстві навіть у період війни.

2. Огляд літературних джерел

Аналіз наукових праць, присвячених подоланню травм та криз в умовах війни, свідчить про різноманітність підходів до цього питання, зокрема в аспекті психосоціальної підтримки та відновлення психічного здоров'я постраждалих осіб. Зокрема, О. Грицюта в своїй роботі досліджує психолого-педагогічні аспекти подолання стресу, психічної травми та посттравматичного синдрому в осіб, які пережили військові дії. Важливим є акцент на методах підтримки та реабілітації через оновлення змісту, форм та методів навчання в закладах освіти, що є важливим для подолання наслідків війни у цивільних осіб та дітей [3].

О. Пащенко вивчає міжнародний досвід надання психосоціальної підтримки постраждалим від війни, підкреслюючи значення інтегрованих підходів у наданні допомоги на рівні держави та громадських організацій. Вони також акцентують увагу на необхідності системного підходу до реабілітації постраждалих в Україні, спираючись на досвід інших країн [13]. О. Мерзлякова досліджує травму війни, зокрема, відзначаючи різноманітність викликів, які виникають під час кризового консультування, а також підходи до подолання стресу в учасників бойових дій [9].

Дослідження Н. Пилипенко зосереджене на психологічній допомозі та підтримці постраждалих внаслідок війни в Україні, аналізуючи ефективність різних методів і програм, спрямованих на реабілітацію військовослужбовців та цивільного населення [15]. Окрім того, С. Сулятицький та Х. Сайко досліджують соціопсихологічні механізми подолання травматичного стресу у військовослужбовців, акцентуючи важливість створення підтримуючих мереж для зниження негативного впливу стресових факторів [16].

В цілому, наукові роботи вказують на необхідність комплексного підходу до подолання криз та травм під час війни, зокрема через психосоціальну реабілітацію, арт-терапію, створення системи підтримки та інноваційні методи допомоги постраждалим.

3. Постановка завдання

Метою цього дослідження є наукове обґрунтування та розробка підходів для подолання травм і криз у період війни, зокрема в аспекті психосоціальної підтримки постраждалих осіб та відновлення соціальної стабільності в умовах конфлікту. Основна увага приділяється аналізу

чинних механізмів реабілітації та підтримки, виявленню основних проблем і бар'єрів, що ускладнюють надання допомоги постраждалим у війні, а також розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи підтримки в умовах соціально-економічних змін, зокрема в рамках децентралізації.

4. Методи та матеріали

Дослідження проблеми подолання травм та криз в умовах війни ґрунтувалося на комплексному підході, що включав аналіз наукових праць, звітів і досліджень, які стосуються кризового управління, психологічної підтримки, соціальної політики та реабілітації в умовах війни. Основною метою було вивчення ефективних методів подолання травм та криз у післявоєнний період, оцінка впливу війни на соціальні процеси та розробка рекомендацій для вдосконалення політики допомоги постраждалим.

Збір матеріалів для дослідження здійснювався через аналіз національних та міжнародних джерел, зокрема звітів гуманітарних організацій, досліджень у сфері психосоціальної реабілітації та державної статистики. Це дозволило сформулювати уявлення про поточний стан та динаміку травм та криз, зокрема серед постраждалих від війни, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які пережили бойові дії. Збір даних включав офіційну статистику з питань психологічної допомоги, реабілітаційних послуг, а також документи з соціального забезпечення та підтримки громадян у кризових ситуаціях.

Аналіз соціальних, економічних та психологічних аспектів здійснювався за допомогою кількісних і якісних методів дослідження. Використано порівняльний аналіз для вивчення міжнародного досвіду у наданні кризової допомоги та реабілітації в умовах війни, зокрема досвід таких країн, як Швеція, Німеччина, Франція та Естонія. Аналіз підходів до надання допомоги постраждалим у цих країнах дав змогу розробити рекомендації для адаптації української системи підтримки в умовах війни.

Також було проведено якісний контент-аналіз нормативно-правових актів і політичних рішень, що стосуються війни та післяконфліктної реабілітації. Це дозволило оцінити ефективність існуючих політик і виявити бар'єри для надання допомоги постраждалим. Аналіз даних показав важливість координації між державними органами, гуманітарними організаціями та громадським сектором у наданні кризової допомоги.

Розроблена концептуальна модель для оцінки ефективності соціальних послуг у кризових умовах включала такі параметри, як соціальний капітал, рівень розвитку інфраструктури, економічний потенціал регіону та доступність цифрових платформ для підтримки постраждалих. Модель дозволяє кількісно оцінювати ефективність надання допомоги в різних регіонах та розробляти рекомендації для поліпшення доступу до послуг в умовах війни.

Для більш глибокого розуміння факторів, що впливають на ефективність надання допомоги, застосовувалися методи кореляційного аналізу. Цей метод дозволив виявити взаємозв'язки між рівнем фінансування кризових програм, станом інфраструктури та результатами надання допомоги. Таке дослідження забезпечило розробку практичних рекомендацій для підвищення ефективності надання кризової допомоги та покращення процесів реабілітації постраждалих в умовах війни.

5. Результати та обговорення

Війна — це не лише фізичний конфлікт, але й потужний соціальний шок, який має далекосяжні наслідки для всіх аспектів суспільного життя [8]. Вона змінює не тільки геополітичну ситуацію, але й руйнує соціальні структури, порушує економічну стабільність, викликає культурні та моральні зрушення, що відчужаються на індивідуальному та колективному рівнях. В умовах війни на перший план виходить не тільки боротьба за території та ресурси, але й боротьба за людські долі, за збереження цінностей, що визначають ідентичність нації. Н. Іванова та Л. Ваврик зазначають, що травми, як фізичні, так і психологічні, охоплюють не тільки безпосередніх учасників бойових дій, але й мирне населення, яке переживає стреси, втрати та руйнування [4, с. 54].

Г. Жила зазначає, що одним з найбільш руйнівних наслідків війни є масова депопуляція, переміщення людей, руйнування інфраструктури, знищення культурних та історичних

пам'яток, що впливає на колективну пам'ять і історичну спадщину нації [20]. Це спричиняє розкол у суспільстві, підвищує рівень страху і безнадії серед населення, а також може призвести до зростання соціальної нерівності. Під час війни виникають нові соціальні потреби: необхідність у підтримці біженців, внутрішньо переміщених осіб, психосоціальна допомога постраждалим від бойових дій, а також відновлення економіки в умовах руйнувань.

Подолання травм і криз, спричинених війною, є важливим завданням для державних інституцій, громадських організацій та міжнародних партнерів, які повинні координувати свої зусилля для надання підтримки жертвам війни та забезпечення відновлення суспільства. У цьому контексті соціальна політика, яка включає в себе механізми надання допомоги, захисту та реабілітації, стає основою для відновлення нормального функціонування держави [11, с. 53]. Соціальні інститути, які займаються питаннями освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та економічної підтримки, повинні бути готові до швидкої адаптації до нових умов.

Важливим фактором є розуміння соціальної політики в умовах війни, її адаптація до нових реалій і потреб населення. Ключовим завданням є не тільки забезпечення гуманітарної допомоги, але й створення системи довгострокового відновлення та розвитку, яка повинна включати програми реінтеграції постраждалих осіб у суспільство, відновлення освіти, створення робочих місць, розвиток культурних і соціальних ініціатив, спрямованих на підвищення рівня згуртованості громадян. Адаптація соціальної політики до ситуації війни передбачає чітку орієнтацію на потреби внутрішньо переміщених осіб, жертв війни, а також тих, хто намагається відновити свої домівки, після тимчасової втрати.

Під час війни соціальна політика країни повинна враховувати не лише економічні аспекти, а й соціальну стабільність, підтримку вразливих груп населення, відновлення інфраструктури та адаптацію до нових умов життя (табл. 1).

Таблиця 1. Фактори, що впливають на подолання криз під час війни

Фактор	Вплив до війни	Вплив під час війни	Наслідки для розвитку суспільства
Фінансова стабільність	Стабільна економіка	Спад, обмежене фінансування	Обмеження ресурсів на відновлення
Інституційна спроможність	Розвинена система	Слабка, втрати кадрів	Недостатня кількість фахівців
Соціальна підтримка	Повноцінна допомога	Обмежена через ресурси	Зменшення якості послуг
Інфраструктура	Задовільний стан	Зруйнована інфраструктура	Важливість відновлення

Джерело: узагальнено автором за даними [15, с. 143–144].

Аналіз табл. 1 показує, як різні фактори впливають на подолання криз в умовах війни. До війни фінансова стабільність забезпечує розвиток економіки, даючи змогу здійснювати інвестиції в соціальні програми та інфраструктуру. Під час війни фінансова ситуація стає нестабільною, виникає спад, обмежене фінансування та зниження ресурсів для відновлення. Це створює труднощі для здійснення необхідних відновлювальних робіт та підтримки громадських ініціатив, що позначається на подальшому розвитку суспільства.

Інституційна спроможність до війни визначалася сильною і розвинутою системою органів управління, яка могла ефективно виконувати свої функції та підтримувати стабільність. Під час війни, як слушно наголошують І. Сулятицький і Х. Сайко, ця система зазнає серйозних змін через втрату кадрів та ослаблення управлінської спроможності, що веде до зниження ефективності у вирішенні ключових завдань. Наслідки для суспільства включають недостатню кількість фахівців для виконання завдань відновлення та адаптації до нових умов [16, с. 216].

Соціальна підтримка в мирний час характеризується наданням повноцінної допомоги громадянам. Під час війни через обмежені ресурси рівень цієї підтримки знижується, що призводить до зменшення якості соціальних послуг. Відсутність належної підтримки може погіршити соціальні умови населення та збільшити соціальну напругу.

Інфраструктура до війни перебуває в задовільному стані, що дозволяє ефективно здійснювати комунікації та забезпечувати потреби населення. Під час війни інфраструктура зазнає значних руйнувань, що вимагає величезних зусиль для відновлення. Важливість

відновлення інфраструктури постає як один з основних викликів для стабільності та розвитку після закінчення війни [1].

Важливим аспектом є роль соціальних служб у наданні допомоги постраждалим. Під час війни соціальна політика може стикатися з великими труднощами через обмежені ресурси, зниження економічної активності та зруйновану інфраструктуру. Крім того, варто враховувати соціальні наслідки таких криз: зростання рівня безробіття, збільшення кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

О. Пащенко вказує, що у Швеції та Німеччині, наприклад, значну увагу приділяють інтеграції біженців та внутрішньо переміщених осіб у суспільство через довгострокові програми з психологічної підтримки та реабілітації. Франція і Естонія акцентують на розвитку інфраструктури для надання першочергової допомоги та створення тимчасових притулків для постраждалих. Важливим аспектом є мобілізація внутрішніх ресурсів та залучення міжнародної допомоги, що стало ефективним у кризових ситуаціях, зокрема в постконфліктних країнах [13, с. 459].

Досвід інших країн, що пережили війни чи збройні конфлікти, може бути корисним для розробки ефективних стратегій подолання криз у постконфліктних ситуаціях (табл. 2).

Таблиця 2. Міжнародний досвід: як інші країни адаптують соціальну політику під час війни

Країна	Підхід до соціальної політики під час війни	Результати
Сирія	Введення соціальних програм для ВПО та постраждалих	Обмежені ресурси, необхідність міжнародної допомоги
Україна	Відновлення інфраструктури, мобілізація внутрішніх ресурсів	Проблеми з фінансуванням, збільшення потреби в допомозі
Ірак	Використання міжнародних організацій для надання допомоги	Ефективність програм залежить від стабільності регіонів

Джерело: узагальнено автором за даними [9, с. 6–7].

Аналіз табл. 2 дає змогу оцінити, як різні країни адаптують свою соціальну політику під час війни, зважаючи на обмежені ресурси та необхідність міжнародної співпраці.

У Сирії підхід до соціальної політики під час війни полягає у впровадженні соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та постраждалих від конфлікту. Проте через обмежені ресурси ця політика не може повністю задовольнити потреби населення, тому країна потребує значної міжнародної допомоги. Це свідчить про важливість міжнародної підтримки для країни, яка переживає військові та гуманітарні кризи.

В Україні під час війни основними напрямками соціальної політики стали відновлення інфраструктури та мобілізація внутрішніх ресурсів. Однак, незважаючи на ці зусилля, країна стикається з серйозними проблемами фінансування та постійно зростаючими потребами в зовнішній допомозі. Це підкреслює важливість не лише внутрішніх зусиль, але й необхідність зовнішньої підтримки для ефективного відновлення [18, с. 122].

В Іраку ключовим підходом є використання міжнародних організацій для надання допомоги. Однак ефективність цих програм залежить від стабільності в регіонах, оскільки не всі території можуть бути доступними або стабільними для здійснення допомоги. Це показує, як важливою є безпека та стабільність для успішної реалізації соціальних програм під час війни [18, с. 123].

Для забезпечення ефективного подолання соціальних і економічних криз в умовах війни важливо застосовувати комплексний підхід, що поєднує стратегії, орієнтовані на державні інституції, міжнародних партнерів та громадянське суспільство. Ось кілька розширених рекомендацій:

Інвестиції в цифровізацію соціальних послуг є одним із найбільш перспективних напрямків. У період війни, коли традиційні методи комунікації та доступу до послуг можуть бути порушені через бойові дії або масові переміщення населення, розвиток цифрових платформ дає змогу забезпечити безперервність доступу до соціальних послуг. Цифровізація також дозволяє значно зменшити адміністративні витрати та пришвидшити процес надання допомоги. Це може

включати створення онлайн-систем для реєстрації постраждалих, надання консультацій через відеозв'язок або цифрові платформи для подачі заявок на соціальну допомогу.

Залучення міжнародних партнерів є важливою складовою ефективною соціальною політики в умовах війни. Оскільки національні ресурси можуть бути обмежені, посилена співпраця з міжнародними організаціями є ключем до забезпечення стабільності та розвитку соціальних програм [6, с. 43]. Міжнародні організації можуть не тільки надати фінансові ресурси, а й поділитися експертизою в галузі кризового управління, відновлення інфраструктури та адаптації соціальних політик до нових реалій. Такі партнерства можуть допомогти заповнити прогалини в національних програмах та забезпечити більш ефективну допомогу [5].

Підтримка соціального підприємництва є ще одним важливим напрямком для подолання соціальних і економічних криз під час війни (табл. 3). Підприємства, що створюють робочі місця для вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи (ВПО), можуть стати важливим елементом у процесі соціальної інтеграції та економічного відновлення. Програми, що підтримують розвиток малого та середнього бізнесу в умовах кризи, можуть допомогти знизити рівень безробіття, створити нові робочі місця та сприяти розвитку локальних економік [6, с. 42].

Таблиця 3. Підходи до підтримки соціального підприємництва під час війни

Підхід	Опис	Очікувані результати
Підтримка малих підприємств	Надання фінансових та юридичних послуг для малих підприємств, створення робочих місць для вразливих груп.	Створення нових робочих місць, зниження рівня безробіття серед ВПО та місцевого населення.
Програми навчання для підприємців	Проведення тренінгів та курсів для підприємців, особливо для жінок і молоді з числа ВПО.	Підвищення рівня підприємницьких навичок, розвиток нових бізнес-ініціатив.
Створення підприємств у сфері відновлення інфраструктури	Заохочення відкриття підприємств, що займаються відновленням інфраструктури в постраждалих районах.	Підвищення рівня економічної активності, відновлення важливих об'єктів інфраструктури.

Джерело: узагальнено автором за даними [7, с. 41–42; 19].

Аналіз даних табл. 3 показує, що підтримка соціального підприємництва є важливою частиною економічного відновлення в умовах війни. Підтримка малих підприємств, зокрема для вразливих груп, сприяє зростанню економічної активності та створенню нових робочих місць, що має важливе значення для стабілізації ситуації в країні. Розвиток підприємств у сфері відновлення інфраструктури може стати важливим інструментом у покращенні ситуації в постраждалих регіонах, що допомагає не тільки забезпечити робочі місця, але й відновити критично важливі об'єкти для місцевого населення.

6. Висновки

Подолання травм і криз в умовах війни потребує комплексного та багатогранного підходу, що включає як психологічну, так і соціально-економічну реабілітацію. Встановлено, що адаптація соціальної політики до нових реалій війни є критично важливою для забезпечення ефективною допомогою постраждалим. Необхідно враховувати термінові потреби внутрішньо переміщених осіб, людей, які втратили близьких чи домівки, а також тих, хто пережив фізичні та психологічні травми. Важливим є розширення доступу до соціальних послуг через використання цифрових платформ і мобільних додатків, що дозволяють спростити процедури отримання допомоги в умовах війни.

Аналіз міжнародного досвіду показав, що країни, які пережили схожі кризові ситуації, активно мобілізують як внутрішні, так і міжнародні ресурси для забезпечення стабільності в наданні соціальних послуг. Співпраця з міжнародними організаціями, що мають досвід відновлення інфраструктури та надання гуманітарної допомоги, може значно полегшити процес адаптації соціальної політики до нових умов. Однак наявність обмежених ресурсів та проблеми з фінансуванням з боку держави є суттєвими бар'єрами для ефективною реалізації цих стратегій.

Залучення громадянського суспільства до процесу відновлення є важливим етапом у подоланні криз. Громадські організації можуть відігравати роль посередників між державними органами та громадянами, сприяючи формуванню довіри та мобілізації ресурсів. Психологічна підтримка, яку надають фахівці, соціальні працівники та волонтери, є важливою для нормалізації життя постраждалих та їх адаптації до нових умов.

Однак, головним фактором у подоланні криз є людські ресурси, особливо фахівці, психологи, соціальні працівники, медики, які допомагають постраждалим відновити свою нормальність. Це підкреслює важливість підготовки та навчання фахівців для надання ефективної психологічної та соціальної допомоги. Також необхідно створити умови для їх роботи на всіх етапах відновлення, що дозволить максимально ефективно реагувати на кризові ситуації та сприяти швидкому відновленню післявоєнної стабільності.

На основі міжнародного досвіду (Швеція, Німеччина, Франція, Естонія) було запропоновано рекомендації для підтримки соціального підприємництва, розширення програм соціального захисту та цифровізації послуг. Це є частиною більш широкої концепції покращення соціальної політики України, яка повинна включати організацію координаційних центрів для взаємодії на різних рівнях влади та регулярний моніторинг якості послуг з урахуванням ефективності.

Подальші дослідження мають спрямуватися на розробку нових методів оцінки ефективності соціальних послуг під час криз, а також удосконалення моделі доступу до цих послуг, що враховує нові виклики, включно зі зниженням спроможності інституцій через наслідки війни та міграцію.

References

1. Bychenkov, O. E. (2024). Povoienna reintehratsiia ekonomichnykh subiektiv v Ukraini: orhanizatsiino-ekonomichni napriamky ta plany vidnovlennia [Post-war reintegration of economic entities in Ukraine: Organisational and economic directions and recovery plans]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and Innovation*, (32), 27–31. <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/665> (in Ukrainian)
2. Dubrovina, N., Azhazha, M., & Nestorenko, T. (2020). Evaluation of quality of services and management in the healthcare system. In *International Relations 2020: Current Issues of World Economy and Politics Proceedings of Scientific Works from the 21th International Scientific Conference 3rd–4th December 2020 Bratislava* (pp. 174–185). Ekonomická univerzita v Bratislave. <https://scientific-rating.znu.edu.ua/index.php?r=publication%2Fview&id=14666>
3. Hrytsiuta, O. F. (2016). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti podolannia stresu, psykhichnoi travmy ta postravmatychnoho syndromu v postrazhdalikh vid viiskovykh dii [Psychological and pedagogical features of overcoming stress, mental trauma, and PTSD in war victims]. *Ono vlnnia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity – Renewal of Content, Forms and Methods of Teaching and Education in Educational Institutions*, 13(1), 110–113. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2016_13(1)_35) (in Ukrainian)
4. Ivanova, N. H., & Vavryk, L. V. (2024). Psykholohichni aspekty podolannia viiskovosluzhbovtiamy psykhichnoi travmy v umovakh viiny [Psychological aspects of overcoming mental trauma by military personnel in wartime]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, (6), 53–59. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-82-6-53-59> (in Ukrainian)
5. Karamushka, L. M. (2022). *Psykhichne zdorovia osobystosti pid chas viiny: yak yoho zberehty ta pidtrymaty* [Mental health of the individual during war: How to preserve and support it]. Instytut Psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. <https://surl.lu/bvoknr> (in Ukrainian)
6. Madalyts, V. V. (2025). Sotsialna funktsiia derzhavy ta prava liudyny: mekhanizmy zakhystu v umovakh voiennoho stanu [The social function of the state and human rights: protection mechanisms under martial law]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, (1), 41–47. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.5> (in Ukrainian)
7. Meniaylo, O. A., & Ostopolets, I. Yu. (2023). Mozhlyvosti art-terapii u vidnovlenni psykhoemotsiinoho stanu osobystosti u voiennyi chas [Possibilities of art therapy in restoring the psycho-emotional state of the individual during wartime]. In *Suchasni problemy humanitarnoi nauky i praktyky: filosofskyi, psykholohichniy ta sotsialnyi vymiry – Modern Problems of Humanitarian Science and Practice: Philosophical, Psychological and Social Dimensions* (pp. 40–43). PVTP “LAT&K”. https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/fp_2023.pdf (in Ukrainian)

8. Merzliakova, O. L. (2023). Psykholohichni chynnyky indyvidualnoi i kolektyvnoi stiikosti ta oporu viiskovii ahresii (analytychnyi ohliad) [Psychological factors of individual and collective resilience and resistance to military aggression (analytical review)]. *Analitichnyi visnyk u sferi osvity u nauky: dovidkovyi biuletyn DNPP Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho – Analytical Bulletin in the Field of Education and Science*, (17), 110–124. <https://lib.iitta.gov.ua/736360/1/VNIASO-AHSEduSci-RB17-2023-110-124.pdf> (in Ukrainian)
9. Merzliakova, O. L. (2023). Travma viiny: rozmaiittia vyklykiv ta yikh podolannia (uzahalnennia dosvidu kryzovoho konsul'tuvannia) [War trauma: variety of challenges and their overcoming (generalization of crisis counseling experience)]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Educator*, 5(212), 5–11. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-5-11](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-5-11) (in Ukrainian)
10. Nestorenko, T., Tokarenko, O., & Nestorenko, O. (2017). Health-resort complex development as a part of preventive medicine in the context of providing well-being. *Ekonomia – Wroclaw Economic Review, Acta Universitatis Wratislaviensis*, 23(4), 239–249. <https://doi.org/10.19195/2084-4093.23.4.19>
11. Nestorenko, T., Tokarenko, O., & Nestorenko, O. (2018). Health-resort industry in Ukraine: The underlying causes of changes. *Ekonomia – Wroclaw Economic Review, Acta Universitatis Wratislaviensis*, 24(4), 51–63. <https://doi.org/10.19195/2084-4093.24.4.4>
12. Ostenda, A., Nestorenko, T., & Yemchenko, I. (2019). The suburbanization process and quality of life. In *3rd International Scientific Conference on Recent Advances in Information Technology, Tourism, Economics, Management and Agriculture – ITEMA 2019 – Bratislava, Slovakia, October 24, 2019* (pp. 235–240). Association of Economists and Managers of the Balkans, SKRIPTA International. <https://doi.org/10.31410/ITEMA.2019.235>
13. Pashchenko, O. V. (2024). Proiekt “psykholohichna reabilitatsiia u pryrodі”: umovy voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia v Ukraini [“Psychological rehabilitation in nature” project: Conditions of martial law and post-war recovery in Ukraine]. In *Supporting the psychological health of the individual in war conditions: International experience and Ukrainian realities: Collection of abstracts of the international scientific and practical conference* (pp. 456–467). Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743917> (in Ukrainian)
14. Peliova, J., Guryanova, L., Dubrovina, N., & Nestorenko, T. (2023). Assessment of material and living conditions of the quality of life in Slovakia. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, (4), 14–26. <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-04-14-26>
15. Pylypenko, N. M. (2022). Psykholohichna dopomoha ta pidtrymka postrazhdalym vnaslidok viiny v Ukraini [Psychological assistance and support for war victims in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 70(6), 142–148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148> (in Ukrainian)
16. Suliatytskyi, I. V., & Saiko, Kh. Ya. (2018). Sotsiopsykholohichni mekhanizmy podolannia travmatychnoho stresu viiskovosluzhbovtsiamy [Socio-psychological mechanisms of overcoming traumatic stress in military personnel]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii pedahohichna – Bulletin of Lviv University. Pedagogical Series*, (33), 215–226. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2018.33.9970> (in Ukrainian)
17. Synishyna, V. M. (2015). Personalni stratehii uchastnykiv antyterorystychnoi operatsii shchodo podolannia stresu, sprychynenoho boiovoiu psykhičnoiu travmoiu [Personal strategies of ATO participants for overcoming stress caused by combat psychological trauma]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, (2), 225–230. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_2_41 (in Ukrainian)
18. Tilikina, N. (2023). Vplyv viiny na sferu osvity Ukrainy ta sotsialno-psykholohichne stanovyshche studentiv [Impact of the war on the sphere of education in Ukraine and the social and psychological situation of students]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social Work and Social Education*, 2(13), 112–127. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(13\).2024.316721](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(13).2024.316721) (in Ukrainian)
19. Voznyak, H. V., Savchuk, N. V., & Kaspshyshak, A. V. (2023). Vymushena mihratsiya v umovakh viiny v Ukraini: instytutsiyni problemy intehtatsiui do zhyttia v novykh hromadakh [Forced migration in the conditions of war in Ukraine: Institutional problems of the integration into life in new communities]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, 107(1), 45–54. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-5> (in Ukrainian)
20. Zhyla, G. (2023). [Ekonomichni ta sotsialni naslidky viiny v Ukraini, vplyv konfliktu na svitovu ekonomiku] Economic and social consequences of the war in Ukraine, impact of the conflict on the global economy. *Economy and Society*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-35> (in Ukrainian)